

BIULETYN

KOŁA MIŁOŚNIKÓW DZIEJÓW GRUDZIĄDZA
KLUB „CENTRUM” SPÓŁDZIELNI MIESZKANIOWEJ

Rok XVI: 2018

Nr 13 (551)

Data odczytu: 21.03.2018 r.

Data wydania: 21.03.2018 r.

=====

Edward Wiśniewski

Powstanie Pokrzywna i jego upadek

Zamek w Pokrzywnie powstał na miejscu słowiańskiego grodu „copriven”. Najpierw został nadany biskupowi Christianowi jako część Ziemi Chełmińskiej, która należała do Konrada Mazowieckiego (1222 r.). Krzyżacy odbili tę miejscowość w 1231 r. i obsadzili swoimi rycerzami zakonnymi i nazwali „Engelsburg” – zamek aniołów. W 1278 r. rządził pierwszy komtur. Na niewysokim, pochyłym pagórku, „w widłach” strumieni rzeczki wzniesiono początkowo tylko drewniano-ziemny zamek jako strażnicę. Miejsce to miało służyć Krzyżakom jako „wypad” do nawracania plemion pruskich na chrześcijaństwo. W połowie XII wieku zakon Krzyżacki rozpoczął budowę murowanego zamku, która trwała pół wieku. Założenia obronne (wielobok pięciokątny lub sześciokątny) dostosowano do warunków terenowych. W najbardziej niedostępnej części wzgórza, tam gdzie jego stoki były zabezpieczone rzeczką, na kamiennych fundamentach zbudowano zamek główny. Jego trzon stanowiło skrzydło północne o długości murów o 8 metrów przy podstawie, które stanowiło kilkukondygnacyjny budynek z kaplicą Świętego Wawrzyńca oraz zlokalizowano w południowo-wschodniej części wieżę bramną. Jej pozostałości zachowały się do dzisiejszych czasów.

Szczegółowy opis poszczególnych budowli

Pokrzywno jest położone na trasie Grudziądz – Radzyń Chełmiński. Odległe od Grudziądza o 10 kilometrów traktem przebiega przez sam środek zamkowego dziedzińca, a właściwie przez przedzamcze zewnętrzne. Sam zamek jest położony na nieregularnym wzniesieniu, w rozwidleniu dwóch potoków. Jeden potok to Maruszanka, biorąca swój początek ze wsi Gruta. A drugi tzw. rów ze Wsi Wiktorowo. Płyną one w głębokich jarach. Potoki otaczają zamek z trzech stron. Wjeżdżając na teren dawnego zamku od strony Grudziądza po lewej stronie było przedzamcze zewnętrzne. Zbudowane na nieregularnym wieloboku. Jego budowę rozpoczęto

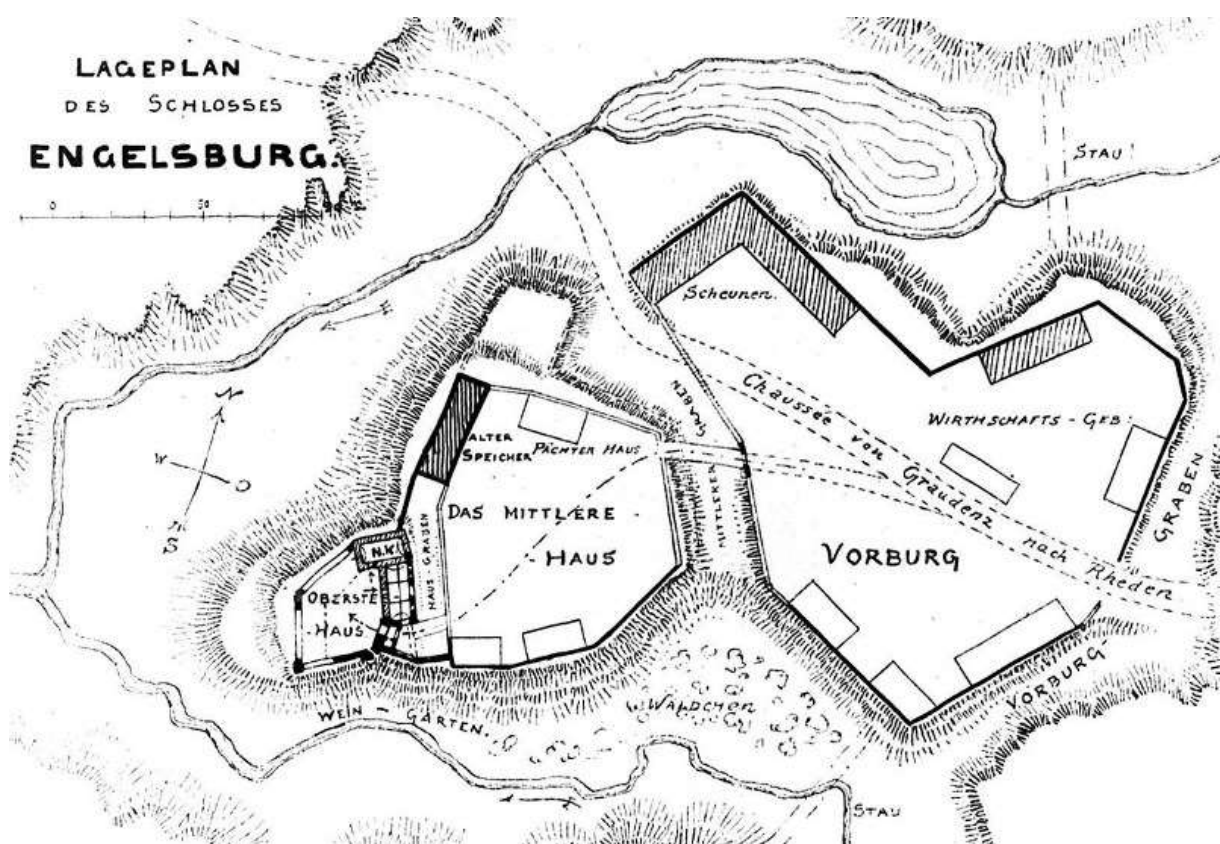
dopiero w II połowie XIV wieku. Otoczone było murem z cegły. Częściowo jeszcze dzisiaj istniejącym. Mur ten posiada prostokątne otwory strzelnicze. W części południowo-wschodniej zachowały się fragmenty fosy, która rozdzielała przedzamcze jedno od drugiego. Od wschodu przedzamcza były chronione wąwozem. Według lustracji z 1664 r. Zachowały się tam murowane stodoły, obora, owczarnia oraz dwór murowany. Niektóre budynki są użytkowane nadal.

Po minięciu zakrętu po prawej stronie było przedzamcze wewnętrzne, mniejsze od poprzedniego. Prowadzi do niego zachowana do dzisiaj samotnie stojąca brama średniowieczna. Przedzamcze wewnętrzne pobudowane było na planie nieregularnego wieloboku. Źródła z 1664 r. wymieniają, że były tam stajnie murowane, kilka drewnianych budynków z izdebkami bez pieców dla służby zamkowej, browar, spichrze, budynek dla służby podstarosty oraz tzw. muzyczna izba. W północno-wschodniej części przedzamcza znajduje się średniowieczny spichlerz, którego boczna ściana stanowiła część muru przedzamcza. W ścianach znajdują się średnice powstałe w połowie XIV wieku. Spichlerz ten jest bardzo zniszczony. Przedzamcze wewnętrzne było oddzielone od zamku głównego fosą ze zwodzonym mostem. Fosa obecnie jest zasypana.

Zamek główny

Krzyżacy budując zamek wykorzystali umocnienia obronne na zrębie dawnego grodu już w trzeciej ćwiartce XII wieku, a w czwartek ćwiartce XIII wieku powstał główny korpus zbudowany z cegły (45x45 metrów). Do dzisiaj zachowały się mury wysokie do pierwszego piętra od strony wschodniej. Najlepiej zachowała się wieża bramna, gdzie mieścił się kapitularz. W skrzydle północnym mieściła się kaplica, we wschodnim zakrystia a zachodnim dormitorium. Na drugim piętrze znajdowały się magazyny oraz ganek obronny. Na parterze natomiast były pomieszczenia, które służyły do celów gospodarczych, a pod nimi były piwnice częściowo istniejące do dzisiaj. Wieża bramna była najstarszym elementem zamku i ostatnim punktem oporu. Na parterze znajdowało się pomieszczenie dla furtiana. W 1278 r. rządził pierwszy kontur. Nastąpiła regularna budowa zamku. Ostateczny kształt powstał w XIV wieku. W 1410 roku kontur Burkard Wobek były podskarbi, wielki szatny zakonów poległ na polach Grunwaldu, a zamek został zajęty przez wojska polskie. Dowódcą był Dobiesław w Oleśnicy. Po Pokoju Toruńskim Pokrzywno powraca pod panowanie Krzyżaków. Komturem był władca Krzyżacki z Radzynia Chełmińskiego. W 1416 r. zamek przechodzi pod zarząd wójta z Rogóźna. Od 1454-1772 r. był w posiadaniu starostów polskich. W tych latach należy odnotować: pożar zamku i kaplicy w 1611 r., w 1615 r. zamek został częściowo odbudowany przez starostę Ludwika Mortęskiego, w 1628 r. zamek był zamieszkały przez Norbertanki z Żukowa, a w 1657 r. Szwedzi przyczynili się do dalszego niszczenia zamku.

Po pierwszym rozbiórce Polski w 1784 r. właścicielem był Kayzer, który stopniowo rozpoczął rozbiórkę zamku. Materiał z niej został użyty na budowę szosy. Ocalałe fragmenty zamku w 1934 r. zostały uznane jako zabytek. Obecnie Pokrzywno jest w opłakanym stanie, zarośnięte przez roślinność. Dopiero po oddaleniu od drogi głównej można się natknąć na ukryte w gęstych zaroślach resztki murów obronnych o wysokości 3 metrów. Idąc wytyczoną ścieżką, wspinając się na gard, leżący na południowej stronie szosy prowadzi obok słynnej bramy pokrzywińskiej. Otwierającej wstęp do dawnego podzamcza. Brama jest niewielka, zakończona trójkątnym naczółkami i sterczynami. Chyli się ku upadkowi. Dalej idąc ścieżką mijamy potężny XIV wieczny spichlerz, z zapadniętym dachem, a dalej ruiny bramy zamku wysokiego. Obecnie zamek zarośnięty jest pokrzywami i niere-staurowany.

(L.B.S.)

Redakcja: Tadeusz Rauchfleisch, Janusz Hinz. Logo KMDG wykonał Grzegorz H. Rygielski.